

РОЗДІЛ 7
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА
ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.119

СУДОЧИНСТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС
ПАНДЕМІЇ COVID-19: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

CRIMINAL PROCEEDINGS DURING THE COVID-19 PANDEMIC:
INTERNATIONAL EXPERIENCE AND DOMESTIC PRACTICE

Капліна О.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

Туманянц А.Р.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

Шаренко С.Л.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
голова Київського районного суду,
Заслужений юрист України*

Стаття присвячена розгляду актуальних проблем, які постали перед вітчизняними судами у зв'язку із запровадженням карантинних заходів, спрямованих на запобігання розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Автори відзначають, що пандемія коронавірусу, яка поставила під загрозу життя та здоров'я людства, є й досі непрогнозованою у своєму розвитку та не дає можливості передбачити всі потенційні наслідки, які вона за собою тягне, для різних сфер життєдіяльності, як-от економіка, політика, медицина, освіта, наука тощо. Авторами зазначено, що реагування на виклики, які постали перед країнами у зв'язку зі складною епідеміологічною ситуацією, є важливою складовою позитивних зобов'язань держав стосовно прав їх громадян на життя в цілому та повагу до приватного життя зокрема. Пандемія коронавірусу

вплинула не лише на сферу економіки країн, суттєвих викликів зазнала також сфера судочинства, яка потребувала та й досі потребує адекватного реагування з метою забезпечення дотримання прав та законних інтересів осіб, що прагнуть судового захисту.

Автори звернулися до досвіду зарубіжних країн (Франції, Нідерландів, Великобританії, Італії, Іспанії, Індії, КНР, Грузії, Румунії, Естонії) та проаналізували запроваджені ними заходи, які, попри розповсюдження коронавірусної хвороби, сприяли забезпеченню здійснення правосуддя та реалізації права особи на доступ до суду. Також автори вивчили документи Ради Європи та Європейської комісії із забезпечення ефективності правосуддя (СЕРЕJ), які розробили інструментарій для країн – членів Ради Європи стосовно вирішення в тому числі проблем забезпечення доступу до правосуддя в умовах пандемії.

У статті проаналізовані заяви країн, які побажали скористатися ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та відступити від зобов'язань, які випливають із Конвенції, а також заходи, які ними запроваджені у зв'язку з пандемією.

Також у статті сфокусована увага на змінах, які були внесені до українського законодавства з метою запобігання розповсюдження коронавірусної хвороби. На підставі проведеного дослідження автори зробили висновок, що у період пандемії COVID-19 запровадження певних обмежень є вимушеною тимчасовою мірою задля збереження здоров'я та життя населення держави, але разом з тим надзвичайні заходи повинні будуватися на принципах верховенства права, законності, правової визначеності та пропорційності, а також бути тимчасовими, достатніми при виниклій небезпеці та супроводжуватися низкою гарантій від свавілля. Україна не заявила про відступ від Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а отже, запроваджені протиепідемічні заходи під час здійснення кримінального судочинства повинні будуватися на неприпустимості обмеження фундаментальних прав людини, які нею гарантовані.

Виходячи зі здійсненого аналізу українського законодавства, автори підкреслили, що значна більшість змін, що запроваджені законодавцем, були встановлені законом, переслідували легітимну мету, були пропорційними та необхідними в демократичному суспільстві. Втім, деякі з них, як-от можливість продовження строків тримання під вартою у режимі відеоконференції, дотримання розумних строків під час судово-контрольних процедур потребують вдосконалення.

Ключові слова: правосуддя в умовах пандемії COVID-19; доступ до правосуддя в умовах пандемії COVID-19; судовий контроль за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні; слідчий суддя; розумні строки кримінального провадження; гласність і відкритість судового провадження; судовий розгляд у режимі відеоконференції.

The article deals with the current problems facing domestic courts in connection with the introduction of quarantine measures to prevent the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2. The authors note that the coronavirus pandemic, which has endangered human life and health, is still unpredictable in its development and does not make it possible to predict all the potential consequences it entails for various fields of life, such as economy, politics, medicine, education, science, etc. Authors admit that responding to the

challenges posed by the complicated epidemiological situation is an important component of the positive obligations of States concerning their citizens' rights to life in general and respect for privacy in particular. The coronavirus pandemic has affected not only the economies of the countries, but also the judiciary systems, which needed and still need to respond adequately to ensure that the rights and legitimate interests of those seeking justice are respected.

The authors drew their attention to the experience of foreign countries (France, the Netherlands, Great Britain, Italy, Spain, India, China, Georgia, Romania, Estonia) and analyzed their measures, which, despite the spread of coronavirus, contributed to administration of justice and the right to access to court. The authors also examined the documents of the Council of Europe and the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), which developed tools for member states of the Council of Europe concerning solving the problems including ones of access to justice during pandemic.

The article analyzes the statements of countries that decided to use Art. 15 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and to derogate from the obligations arising from the Convention, as well as the measures they have introduced in connection with the pandemic

The article also focuses on changes that have been made to Ukrainian legislation to prevent the spread of coronavirus disease. Based on the study, the authors concluded that during the COVID-19 pandemic, the introduction of certain restrictions is a temporary measure to preserve the health and lives of the population, but at the same time emergency measures should be based on the rule of law, legality, legal certainty and proportionality, as well as to be temporary, sufficient in the emerged danger and accompanied by a number of guarantees against arbitrariness. Ukraine has not declared a derogation from the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and therefore, the introduced anti-epidemic measures in criminal proceedings must be based on the inadmissibility of restrictions of fundamental rights guaranteed by it.

Based on the analysis of Ukrainian legislation, the authors emphasized that the vast majority of changes introduced by the legislator were established by law, pursued a legitimate goal, were proportionate and necessary in a democratic society. However, some of them, such as the possibility of prolongation of the detention by videoconference, observance of reasonable time frame during judicial and control procedures, need the improvement.

Key words: justice during pandemic COVID-19; access to justice during pandemic COVID-19; judicial control over the observance of rights, freedoms and legal interests of a person in criminal proceedings; investigating judge; reasonable time frame of criminal proceedings; openness and transparency of court proceedings; court hearing via videoconference

Постановка проблеми та її актуальність. Пандемія коронавірусу, яка поставила під загрозу життя та здоров'я людства, є й досі непрогнозованою у своєму розвитку та не дає можливості передбачити всі потенційні наслідки, які вона за собою тягне, для різних сфер життєдіяльності, як-от економі-

ка, політика, медицина, освіта, наука тощо. Реагування на виклики, які постали перед країнами у зв'язку зі складною епідеміологічною ситуацією, є важливою складовою позитивних зобов'язань держав стосовно прав їх громадян на життя в цілому та повагу до приватного життя зокрема. У рам-

ках забезпечення реалізації позитивних зобов'язань та враховуючи масштаби пандемії коронавірусної хвороби, на яку захворіли у всьому світі станом на 25 серпня вже майже 24 млн людей [51], держави запровадили безпрецедентні заходи, спрямовані на убезпечення населення від масових захворювань: істотно обмежили свободу пересування, заборонили багатолюдні публічні зібрання, передбачили правила щодо соціального дистанціювання, відвідування людей похилого віку, які опинилися у групі ризику, запровадили можливість дистанційної праці та дистанційне навчання для школярів та студентів, постійний температурний скринінг, заборонили чи обмежили роботу закладів харчування та багато інших.

Звичайно, на передньому краї боротьби із хворобою опинилися лікарі, самовідданості яких аплодував увесь світ. Втім, «коронакриза» істотно вплинула на реалізацію права на справедливий і публічний розгляд упродовж розумного строку, права на доступ до суду, а також функціонування судів, порядок здійснення правосуддя майже у всіх країнах, обумовила необхідність пошуку нових законодавчих кроків, які, гармонізуючись із карантинними заходами, здатні убезпечити життя та здоров'я осіб, що беруть участь у судовому провадженні, рівно як забезпечити реалізацію їх фундаментальних прав та свобод.

Методи дослідження обрані з урахуванням специфіки мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження. Під час написання статті були використані: діалектичний метод наукового пізнання дійсності та спеціальні методи – порівняльно-правовий, формально-логічний, герменевтичний, моделювання, абстрагування та узагальнення. Використання діалектичного методу дало змогу дослідити механізм забезпечення прав та

законних інтересів осіб у кримінальному провадженні під час пандемії коронавірусу в його динаміці, з урахуванням цілісності явища і взаємопов'язаності його окремих елементів. Порівняльно-правовий метод було застосовано при аналізі правової регламентації здійснення судочинства в умовах карантинних обмежень у зарубіжних державах. За допомогою формально-логічного та герменевтичного методу з'ясувався правовий зміст норм кримінального процесуального законодавства та законодавства, яке було прийнято в умовах запровадження карантинних заходів, а також виявлялися дефекти нормативного регулювання. Методи моделювання та абстрагування дозволили спроектувати підходи до усунення виниклих питань під час здійснення досудового розслідування та судового провадження. Метод узагальнення надав можливість послідовно звести одиничні факти в єдине ціле та сформулювати обґрунтовані висновки спрямовані на вдосконалення нормативної регламентації досліджуваних питань, подолання її дефектів. Комплексне використання зазначених методів сприяло проведенню повного, об'єктивного і всебічного наукового дослідження.

Метою статті є здійснення аналізу заходів, що були запроваджені у судочинстві окремих держав як реакція на виклики пандемії коронавірусу, звернення до документів Ради Європи, прийнятих як інструментарій для держав-членів, Європейської комісії з ефективності правосуддя, а також дослідження заходів, що були запроваджені вітчизняним законодавцем, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) під час здійснення судового розгляду у кримінальному провадженні, виявлення пов'язаних із цим проблем та роз-

робка науково-обґрунтованих підходів щодо можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження й отримані результати

1. *Вирішення проблеми здійснення судочинства в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, у зарубіжних країнах.* Серйозні загрози життю та здоров'ю, викликані небезпечною інфекційною хворобою, змусили держави терміново реагувати на кризові явища та запроваджувати заходи, спрямовані на убезпечення учасників судового провадження від загрози інфікування. Багато в чому ці заходи були схожими. Зокрема, вже починаючи з 12 березня 2020 р. переважна частина штатів США запровадили дистанційний розгляд судових справ – деякі як обов'язкову процедуру, а більшість – як рекомендовану. Верховний суд США у травні 2020 р. прийняв революційні зміни у порядку своєї роботи – заборонив відвідування приміщення Суду та розпочав слухати справи онлайн. 10 справ розглядалися Верховним судом США у режимі відеоконференцзв'язку з наданням відкритого доступу громадськості до трансляції [50]. Виняток було зроблено лише для судового розгляду за участю присяжних – у більшості штатів відклали чи взагалі скасували розгляд справ [36].

Французькі суди з 15 березня продовжили розглядати лише найважливіші справи, серед яких справи щодо осіб, які тримаються під вартою, справи щодо дітей та щодо виселення партнера за вчинення домашнього насильства [36].

Під час слухань резонансної справи про збиття 17 липня 2014 р. Боїнга MH-17 над територією України 23 березня 2020 р. Schiphol Judicial Complex (Нідерланди) трансливав засідання через Інтернет, не дозволивши рідним загиблих, пресі та іншим бажаючим бути присутніми під час судового провадження у зв'язку з пандемією коронавірусу [37].

У Великобританії вже 25 березня 2020 р. був прийнятий Закон «Про коронавірус» [33], яким були внесені зміни до низки законодавчих актів, серед яких Закон про кримінальну юстицію 2003 р., яким було передбачено, що особи можуть взяти участь у судових засіданнях за допомогою аудіо- чи відеозв'язку (додаток 23, розділ 53, частина 1 Закону «Про коронавірус»). Для порівняння наведемо деяку статистику: 23 березня 2020 р. британські суди проводили 300 засідань з використанням аудіотехнологій та 250 – з використанням відео. 27 березня 2020 р. ці цифри вирости в декілька разів і проведення дистанційних засідань стало складати 70% від загальної кількості судових засідань у державі. Їх загальна кількість сягнула 1700 (1250 засідань з використанням аудіотехнологій, а 450 – з використанням аудіо та відео). Очно було проведено всього 650 засідань. Причому ця статистика продовжувала зростати і 14 квітня 2020 р. було проведено 3300 засідань (2100 з аудіотехнологіями та 1200 – з аудіо та відео), кількість очних зменшилася до 350. Тобто фактично «заочний розгляд» справ здійснювався у 90% засідань [35].

Більш того, для розгляду дрібних кримінальних правопорушень британські судді проводили слухання справ, перебуваючи вдома та використовуючи програмне забезпечення Skype. Так, суддя Бен Яллоп (Ben Yallop), який поділився своїм досвідом,

вказав, що, розглядаючи справи, пов'язані із дрібними дорожньо-транспортними правопорушеннями, він перебував вдома, всю інформацію по справах йому надсилав його Legal Advisor (помічник), який також перебував вдома та готував матеріали. Правопорушники були відсутніми під час розгляду їх справ, втім, за бажанням мали змогу надати заздалегідь свої письмові пояснення, надіславши їх до суду. Такий режим дозволив судді розглянути 60 справ за дві години [49].

В Італії, яка в квітні-травні 2020 р. стала епіцентром коронавірусної хвороби в Європі, було прийнято Закон, яким «заморожувалися» всі судові процеси, що мали здійснюватися в період жорсткого карантину, та встановлювалася пролонгація строків, які зупинялися під час карантину до його завершення. Виняток було зроблено лише для надзвичайно важливих справ – обрання запобіжних заходів, слухань *habeas corpus*, розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, слухань щодо обвинувачених, що тримаються під вартою, у випадку, якщо захисник чи обвинувачений подали клопотання про проведення такого слухання, судовий розгляд з метою забезпечення доказів. З метою розвантаження італійської пенітенціарної системи, убезпечення життя та здоров'я засуджених, що відбували покарання менш ніж 18 місяців, покарання щодо них змінювалося на домашній арешт [44]. Аналогічні заходи щодо строків проваджень застосовувалися в Іспанії, у якій також Указом Короля Іспанії був запроваджений надзвичайний стан. Розгляд майже всіх справ відкладався, за винятком обрання та зміни запобіжних заходів, пов'язаних із триманням під вартою, «заморожування» активів, проведення обшуків та накладення арешт на майно, справ неповнолітніх, вчинення домашнього насильства щодо жінок та дітей. Тимчасово правом по-

давати клопотання та апеляційні скарги наділялися лише юристи, включаючи прокурорів та виключно у наведених вище справах. Це було обумовлено тим, що подача таких документів в інших справах призведе до обов'язку їх розглядати, що в умовах надзвичайної ситуації було ускладнено. Підозрюваним за можливості було рекомендовано уникати безпосередньої явки у судові засідання та замість цього використовувати альтернативні засоби комунікації, зокрема, телефон та електронну пошту [32].

Першого червня 2020 р. Верховний Суд Індії провів перше «безпаперове засідання», яке відбувалося он-лайн. Судді знайомилися з матеріалами проваджень через екрани моніторів, а учасників судового провадження заслуховували через відеозв'язок. Показово, що судді та адвокати позитивно оцінили таку практику та зазначали, що діджиталізація повинна продовжуватися й надалі після перемоги над хворобою. Втім, головною проблемою залишається нерівність у технологічному забезпеченні судів в Індії, а саме проста відсутність комп'ютерного обладнання та засобів зв'язку. Ускладнює ситуацію віддаленість деяких судів, які не можна було забезпечити належним комп'ютерним обладнанням у короткий термін [40].

Китайська Народна Республіка виявилася більш підготовленою до викликів пандемії, оскільки в неї ще в 2018 р. були створені інтернет-суди, які й взяли на себе основне навантаження щодо судового розгляду. В умовах пандемії вони стали працювати цілодобово, забезпечуючи швидкість та зручність подачі заяв. За словами Чжана Веня, голови Пекінського інтернет-суду, з 2 по 20 лютого 2020 р. Пекінський інтернет-суд отримав 2681 позов від громадян, які знаходилися вдома у зв'язку з пандемією, але бажали захистити своє право [41].

Судові адміністрації у всьому світі запровадили певні організаційні заходи, спрямовані на запобігання поширенню коронавірусної хвороби. Відтак, судова адміністрація Англії та Уельсу видала Керівництво для суддів Королівського суду «Court Judges – Covid-19» («Заходи по боротьбі з Ковід-19»), в яких порекомендували тримати між відвідувачами та учасниками судових засідань, у тому числі й присяжними, двометрову дистанцію, як у залі судового засідання, так і в будівлі суду; забезпечити суди санітайзерами; заборонили передавати документи, гаджети, пам'ятки та присяги для присяжних із рук у руки; запровадили обов'язкову обробку зали судового засідання та всіх поверхонь, яких торкаються люди у будівлі суду (дверні ручки, двері, лави присяжних та учасників судового засідання). Крім того, в деяких судах для баристерів та соліситорів запроваджений вхід до суду по ай-ді картах без проходження перевірки системою безпеки [43].

У Сполученому Королівстві Служба судів і трибуналів Її Величності розробила Керівництво «Відвідування судів чи трибуналів під час спалаху коронавірусу (Covid-19)», в якому запропоновані рекомендації щодо відвідування судів та перебування у залі судових засідань. Зокрема, якщо певні особи є учасниками судового розгляду, але мають симптоми коронавірусу, або перебувають в обов'язковій самоізоляції, чи належать до категорії найбільш уразливих осіб, вони не можуть відвідувати судовий розгляд та мають повідомити про це суд з метою перенесення судового засідання. Також у цьому Керівництві міститься низка рекомендацій щодо вирішення питань, які пов'язані з перебуванням осіб у суді, як-от носіння маски, дотримання гігієни, тримання соціальної дистанції, вирі-

шення проблеми харчування під час тривалого перебування у суді тощо [39].

2. *Регіональні системи захисту прав людини та проблеми забезпечення доступу до правосуддя в умовах поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19.* Регіональні системи захисту прав людини також оперативно зреагували на виклики часу. Зокрема, Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) прийняла Декларацію «Отриманий досвід та виклики, що стоять перед судовою системою в період пандемії Covid-19 та після неї». Декларація містить принципи, які СЕРЕЈ хотіла би нагадати державам – членам Ради Європи. Так, було підкреслено, що криза потребує негайного та термінового реагування. Однак будь-яке реагування на кризу повинно суворо засновуватися на принципах верховенства права, а також дотримувати і захищати права людини. Надзвичайні заходи мають враховувати принципи законності, правової визначеності, співрозмірності і повинні постійно переглядатися. Будь-які прийняті заходи повинні мати суворо встановлену дату закінчення строку їх дії, і має бути передбачена можливість судового контролю в належний строк (принцип 1). Публічне здійснення правосуддя має зберігатися по можливості максимально, включаючи забезпечення доступу до правосуддя за допомогою альтернативних способів, таких як онлайн-сервіси, або шляхом розширення доступу до інформації на сайтах судів і за допомогою інших засобів зв'язку (телефон, електронна пошта тощо) (принцип 2).

Співробітники системи правосуддя повинні мати можливість працювати дистанційно (принцип 3). Інформаційно-технологічні рішення, такі як онлайн-сервіси, дистанційні слухання і відеоконференції, а також подальший розвиток цифрового правосуддя у всіх випадках повинні поважати основні права та принципи справедливого судового розгляду (принцип 5).

У Декларації СЕРЕJ підкреслила, що пандемія COVID-19 стала приводом для застосування інноваційних практик у надзвичайній ситуації. Має бути розроблена стратегія перетворення судових систем, щоб користуватися всіма перевагами нещодавно прийнятих рішень. До перетворення судової системи в майбутньому варто підходити позитивно, враховуючи необхідність постійного дотримання основних прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – КЗПЛ або Конвенція) [38].

У свою чергу Рада Європи 7 квітня 2020 р. прийняла Інструментарій для держав – членів Ради Європи «Повага до демократії, верховенства права та прав людини в умовах епідеміологічної кризи, викликаній COVID-19». В Інструментарії було зазначено, що навіть у надзвичайній ситуації має превалювати принцип верховенства права (параграф 2.1). Принцип необхідності вимагає, щоб надзвичайні заходи забезпечували можливість досягнення цілей, заради яких вони були прийняті, з мінімальними змінами звичайних правил і процедур прийняття рішень у демократичному суспільстві (параграф 2.3). Безпрецедентні заходи, прийняті для запобігання коронавірусній інфекції COVID-19, можуть зачепити здатність держави гарантувати право на свободу та особисту недоторканність та змінити

звичайний порядок функціонування судової системи. Як відомо, відступ від дотримання обов'язків, за ст. 15 КЗПЛ, може призвести до розширення переліку заходів, допустимих відповідно до статей 5 і 6 КЗПЛ, і до збільшення можливості державних органів для маневру при дотриманні деяких строків і виконання інших звичайних процесуальних вимог. Однак фундаментальна заборона на тримання під вартою без встановлених законом підстав і без можливості негайного розгляду питання про законність позбавлення волі судом, а також необхідність забезпечення особам, позбавленим волі, істотних процесуальних гарантій, таких як доступ до лікаря, право на побачення з адвокатом чи родичем, у принципі повинні дотримуватися навіть за даних обставин. Крім того, зберігається загальний обов'язок держав забезпечувати, щоб судові розгляди відповідали основоположним вимогам справедливості (наприклад, принципу рівних процесуальних можливостей сторін у справі) і не порушували презумпцію невинуватості, а також забезпечувати, щоб не вживались заходи, які можуть бути визнані втручанням у незалежність суддів чи судів (параграф 3.2) [34].

Варто звернути увагу на ще один важливий момент, на якому наголошено в Інструментарії для держав – членів Ради Європи: «Ефективне користування всіма правами та свободами, гарантованими статтями 8–11 Конвенції, є стандартом сучасних демократичних суспільств. Обмеження цих прав та свобод допускаються лише у випадках, якщо вони передбачені законом, співрозмірні легітимній меті, якою може виступати охорона здоров'я... Завданням органів влади є забезпечення того, щоб всі подібні обмеження, незалежно від того, чи засновані вони на відступі, були явним чином передбачені законом, відповідали застосованим конститу-

ційним гарантіям і були співрозмірні меті, яку вони переслідують (параграф 3.3) [34].

3. Відступ від зобов'язань держав – учасниць КЗПЛ відповідно до ст. 15 КЗПЛ в умовах поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19. Користуючись правом, передбаченим ст. 15 КЗПЛ [5], відповідно до якого держави – учасниці Конвенції під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, від моменту початку пандемії, оголошеної Всесвітньою організацією охорони здоров'я, 10 держав, оголосивши надзвичайний стан на своїй території, скористались таким правом. Серед них Албанія, Вірменія, Грузія, Естонія, Латвія, Молдова, Північна Македонія, Румунія, Сан-Марино та Сербія.

Зокрема Естонія, 12 березня 2020 р. оголосивши надзвичайний стан у державі, 20 березня зробила Раді Європи заяву про відступ від зобов'язань відповідно до ст. 15 КЗПЛ. Уряд Естонії вказав, що держава відступає від зобов'язань стосовно статей 5, 6, 8, 11 КЗПЛ, статей 1, 2 Першого Протоколу, ст. 2 Четвертого Протоколу до КЗПЛ.

У додатку до Вербальної ноти JJ9017С Постійного Представництва Естонії у Раді Європи серед іншого були наведені запроваджені заходи, які були обумовлені необхідністю запобігання поширенню коронавірусної хвороби. А саме зазначено, що стосовно прокурорів у кримінальному провадженні, то судді можуть розраховувати на їх участь у судовому засіданні через відеозв'язок (п. 15, додаток 3); там, де можливо, судовий розгляд має проводитися у письмовій формі; письмовий судовий розгляд буде здійс-

нюватись через інформаційну систему судів та за допомогою подачі електронних заяв (п. 9, додаток 3); суди віддають перевагу загальнодоступному електронному файлу та електронній пошті при виборі способів подання процесуальних документів (п. 18, додаток 3); під час надзвичайної ситуації необхідні та невідкладні справи будуть розглядатися за допомогою технічних засобів зв'язку. До таких категорій справ віднесено: надання дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів (ст. 126-4 КПК Естонії); надання дозволів на обшук (ст. 91 (2) КПК Естонії); тримання під вартою та продовження тримання під вартою (ст. 130 КПК Естонії); тримання під вартою за вчинення проступку (частини 2–3 ст. 44 Кодексу про проступки Естонії); дострокове звільнення від відбування покарання у зв'язку з хворобою (ст. 425 КПК Естонії); звернення до виконання покарання у виді тюремного ув'язнення, його відстрочення та примусове позбавлення волі, його відстрочення та відмова від звернення його до виконання (статті 414–416 КПК Естонії); умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді тюремного ув'язнення (ст. 426 КПК Естонії) [45].

16 березня 2020 р. Президент Румунії оголосив надзвичайний стан на території держави та видав Наказ № 195, яким запроваджувалися надзвичайні заходи, спрямовані на боротьбу з поширенням коронавірусу на території держави. У Наказі було зроблено застереження про те, що ці заходи можуть призвести до обмеження певних конституційних прав і свобод людини і громадянина, про що представництво Румунії в Раді Європи повідомило останню 17 березня 2020 р. Причому влада Румунії не назвала Раді Європи конкретні статті КЗПЛ, від вимог яких може бути здійснено відступ.

Низка заходів, запроваджених Наказом Президента Румунії, стосувалася здійснення судочинства. Так, передбачалося, що судові засідання, які очікують на розгляд в судах, автоматично зупиняються на час запровадження надзвичайного стану. Розгляду підлягають лише такі питання: щодо обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні; оскарження обраних запобіжних заходів; щодо здійснення міжнародного співробітництва у кримінальних справах; щодо застосування до свідків та потерпілих заходів безпеки; примусових заходів медичного характеру; щодо неповнолітніх як жертв злочинів; щодо заходів, спрямованих на забезпечення доказів у кримінальному провадженні; справи по злочинах щодо національної безпеки, тероризму та відмивання грошей (пп. 1, 2 ст. 43 Наказу).

Наказом також передбачено, що через 10 днів після припинення надзвичайного стану суддя чи суд вживатимуть заходів щодо встановлення строків судової процедури та здійснення процесуальних дій.

Крім того, в Наказі Президента Румунії були передбачені й інші важливі положення. Зокрема, що у кримінальних справах слід запровадити електронне листування за наявності згоди особи, а судові органи в разі необхідності невідкладно мають телефоном запитувати електронні адреси для відправки необхідних документів (п. 4 ст. 43). Строки для відправки рішень та подання і вирішення скарг, за винятком невідкладних випадків, що наведені вище, перериваються, тоді як нові строки аналогічної тривалості мають поновитися після закінчення надзвичайного стану. Аналогічний підхід передбачений для поновлення перерваних строків подання апеляційних скарг (п. 5 ст. 43). Право бути

почутим особам, позбавленим волі, забезпечується за допомогою відеоконференції у місці тримання під вартою або в місцях, які відповідають вимогам щодо забезпечення здоров'я, без необхідності отримання згоди особи, позбавленої волі (п. 6 ст. 43). Під час надзвичайного стану у випадках, коли не проводиться кримінальне розслідування або воно зупинено, відповідно до чинного Наказу зупиняється спливи строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (п. 8 ст. 43) [48].

21 березня 2020 р. Президент Грузії оголосив надзвичайний стан, а 23 березня 2020 р. Грузія, користуючись правом, що випливає зі ст. 15 КЗПЛ, повідомила Раду Європи про відступ від зобов'язань, які випливають зі статей 5, 8, 11 КЗПЛ. Зокрема, у кримінальному судочинстві були запроваджені такі заходи: судові засідання відповідно до кримінально-процесуального законодавства Грузії мають проводитися дистанційно з використанням електронних засобів. У таких справах сторона не має права відмовитися від участі в засіданнях дистанційно, якщо вона бажає особисто взяти участь у цьому засіданні [46].

У Латвійській Республіці, яка заявила про відступ від зобов'язань, покладених на неї КЗПЛ, 16 березня 2020 р., визначення процедур та умов, за яких заплановані судові засідання призупиняються, взагалі не проводяться чи інших чином обмежуються, покладено на Голову Верховного Суду після консультацій з головами обласних та міських судів [47].

Враховуючи послаблення карантинних заходів та сприятливу епідеміологічну ситуацію, деякі із зазначених держав на даний час відмовилися від свого відступу від зобов'язань, покладених на них КЗПЛ¹.

¹ Це, зокрема, Албанія, Естонія, Латвія, Молдова, Північна Македонія, Румунія та Сан-Марино. Див. [9].

4. *Українські суди та проблеми, які виникають під час здійснення кримінального судочинства в умовах запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.* Україна відреагувала на виклики всесвітньої пандемії та 11 березня 2020 р. була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» якою запроваджувалися обмежувальні заходи [13]. Перша редакція цієї Постанови передбачала, серед іншого, заборону проведення масових заходів, у яких бере участь понад 200 осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Крім того, до зазначеної Постанови неодноразово вносилися зміни та доповнення, враховуючи епідеміологічну ситуацію в країні. З цього приводу можна зауважити, що відповідно до Конституції України судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації адвокатури, визначаються виключно законами України (п. 14 ст. 92). Отже, незважаючи на запроваджені карантинні заходи, процесуальний порядок здійснення судочинства у кримінальному провадженні змінено не було.

Лише 30 березня 2020 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [10] (з наступними змінами 18 червня 2020 р.). Цим Законом законодавець запровадив певні обмеження щодо перебування в залі судового засідання під час судового розгляду, а також намагався унормувати деякі особливості судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Зміни до законодавства щодо перебігу процесуальних строків у господарському, цивільному та адміністративному судочинстві під час дії карантину були внесені Законом України лише 18 червня 2020 р. [11]. Втім, законодавець оминув увагою кримінальне процесуальне законодавство. Отже, судді та слідчі судді повинні були переборювати виниклі проблеми та прогалини кримінального процесуального законодавства фактично в умовах відсутності належного нормативного регулювання.

Зрозумілим є те, що у період пандемії запровадження певних обмежень є вимушеною мірою задля збереження здоров'я населення держави, але разом з тим надзвичайні заходи повинні будуватися на принципах верховенства права, законності, правової визначеності, передбачуваності та пропорційності.

Слід констатувати, що запроваджені заходи переважно були пропорційними та необхідними в демократичному суспільстві, адже гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, є особливо небезпечною інфекційною хворобою, що характеризується важкими та стійкими розладами здоров'я у значної кількості хворих, високим рівнем смертності, швидким поширенням серед

населення, а отже, потребує державного регулювання дій, спрямованих на захист від неї населення, запровадження протиепідемічних заходів.

Українські суди під час запровадження карантинних заходів постали перед складною проблемою забезпечення реалізації вимог ст. 6 КЗПЛ та відповідних положень кримінального процесуального законодавства, які імplementовані у національне законодавство, зважаючи на міжнародно-правові стандарти здійснення правосуддя та дотримання прав людини, які існують у світі. Зокрема, КЗПЛ передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя (ст. 6).

Отже, із положень ст. 6 КЗПЛ випливає, що право на справедливий суд містить такі складові: доступність правосуддя; розгляд справи судом, встановленим законом; належна судова процедура; незалежність та безсторонність суду; справедливість судового розгляду; публічність судового розгляду; право особи брати участь у судовому розгляді справи, маючи рівні можливості з

іншою стороною; правова визначеність судових рішень; виконання остаточного судового рішення; розумність строків. Саме ці інституціональні та процесуальні складові є визначальними критеріями оцінки ефективності судової влади та правосуддя у правовій державі в цілому.

Справедливість судового розгляду, відповідно до КЗПЛ, обумовлює право бути присутнім у судовому засіданні; право на ефективну участь у судовому розгляді; рівність процесуальних можливостей сторін; змагальність сторін; допустимість лише доказів, отриманих законним шляхом; безпосередність дослідження доказів; свободу від самообвинувачення; право на захист.

Втім, прагнення забезпечити життя та здоров'я осіб, що беруть участь у судовому провадженні, поставили під загрозу повноцінну реалізацію вимог ст. 6 КЗПЛ. Однією з проблем, з якою зіткнулися вітчизняні суди, полягала в неможливості забезпечення реалізації гласності кримінального провадження. Нормативною основою цієї засади є положення п. 6 ч. 2 ст. 129 Конституції України [6], ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [16], міжнародно-правових актів, зокрема, ст. 10 Загальної декларації прав людини [4], ч. 1 ст. 6 КПЗЛ [5], ч. 1 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (далі – МПГПП або Пакт) [8]. У кримінальному провадженні «Гласність і відкритість судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій» закріплена на рівні загальної засади (ст. 27 КПК України). Суть цієї засади кримінального провадження полягає не лише в тому, що вона є однією з умов справедливого судового розгляду, але й у тому, що вона є гарантією транспарентності судової влади, що значно сприяє формуванню довіри суспіль-

ства до неї; засобом публічного контролю громадськості за здійсненням правосуддя; засобом здійснення виховного впливу на осіб, що були присутні в залі судового засідання, а також членів суспільства в цілому, сприяючи розвитку правової культури та правосвідомості громадян.

30 березня 2020 р. Законом України № 540-ІХ [10] до КПК України були внесені зміни, які надалі судді, слідчому судді право прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судові засідання під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [15], якщо участь у судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи.

Хочеться звернути увагу на те, що законодавець не обмежив такими нововведеннями дію засади «гласності та відкритості судового провадження», а запровадив лише певні обмеження, пов'язані з дискреційністю, строковістю, вибірковістю, цілеспрямованістю. Зокрема: 1) прийняти рішення про обмеження доступу осіб до судового засідання є дискреційним правом судді, слідчого судді; 2) суддя, слідчий суддя може лише обмежити доступ осіб до зали судового засідання, але не заборонити повністю; 3) запроваджені обмеження можливо застосовувати лише на час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України; 4) обмеження доступу може розповсюджуватися виключно на осіб, які не є учасниками судового процесу; 5) обмеження доступу до судового засідання може бути запроваджено лише у разі загрози життю чи здоров'ю особи.

Як можна зробити висновок із законодавства, мета зазначеного рішення суду або слідчого судді є поліваріантною. Її можна розглядати в широкому та вузькому значен-

нях. Зокрема, у вузькому значенні нею є обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, до судового засідання, а в широкому – також забезпечення життя та здоров'я учасників судового розгляду та запобігання поширенню та території України коронавірусної хвороби (COVID-19).

Юридичними підставами для рішення про обмеження доступу осіб до судового розгляду є ухвала слідчого судді, яка повинна бути законною та обґрунтованою. Фактичними підставами для такого рішення є наявність загрози життю чи здоров'ю *особи*. Отже, законодавець таким чином створив оціночне поняття, яке практичні працівники тлумачать неоднаково, втім, слідчий суддя, суддя повинен належно обґрунтувати ухвалу про обмеження доступу до судового розгляду. Вирішити питання про те, чи створюється під час судового засідання загроза життю чи здоров'ю особи, дуже складно, оскільки виникла правова невизначеність стосовно особи, про яку йдеться у змінах до ст. 27 КПК. Це, зокрема, може бути як обвинувачений, потерпілий, свідок, так і особи, присутні в залі судового засідання без процесуального статусу. На наш погляд, тлумачити цю статтю слід поширювально та обмежувати доступ осіб у судові засідання, якщо є загроза життю та здоров'ю всім присутнім у залі судового засідання – слідчому судді, суду, учасникам судового провадження, коло яких визначено п. 26 ст. 3 КПК. Також, здійснюючи тлумачення наведеного положення, слід виходити з того, що головним завданням судового рішення щодо обмеження доступу до зали судового засідання має стати *попередження* шкідливих наслідків, які можуть настати у зв'язку з присутністю осіб, які не є учасниками судового провадження.

Крім того, складність тлумачення розглядуваного оцінного поняття полягає в тому, що найчастіше під час вирішення питання про попередження шкідливих наслідків однією з умов їх застосування є наявність *реальної* небезпеки, однак в умовах пандемії встановити наявність реальної небезпеки дуже складно, оскільки «ворог» є невидимим. Зрозуміло, реальна небезпека для учасників судового провадження має місце, коли температурним скринінгом, обов'язковість якого була запроваджена відповідно до протиепідемічних заходів, виявлено особу чи осіб, у яких є підвищеною температура тіла. Однак відомо, що підвищена температура може супроводжувати низку інших хвороб. Отже, суддя, який повинен прийняти рішення про обмеження доступу осіб до судового розгляду, має виходити з такого. Саме по собі запровадження карантинних заходів у державі свідчить про розповсюдженість хвороби на невизначене коло осіб, причому багато хто з хворих можуть бути так званим «безсимптомними» її носіями, в чому й виявляється специфіка захворювання на COVID-19. Отже, лише існування факту наявності хворих на небезпечну хворобу на території певної території, що детермінувало запровадження масштабних карантинних заходів, свідчить про загрозу здоров'ю та життю суду, слідчому судді та особам, що беруть участь у судовому провадженні. Не вирішить проблеми, що розглядається, вимога представлення довідки про відсутність в організмі особи вірусу, ПЛР-тестів на COVID-19, оскільки захворювання розповсюджується дуже швидко, а інкубаційний період триває до двох тижнів. Захист життя та здоров'я громадян країни є легітимною метою, яка обумовлює право судді та слідчого судді на обмеження перебування в залі судового розгляду осіб, які не є його учасниками.

Отже, на наш погляд, підставами ухвалення рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, до судового розгляду можуть бути: 1) запровадження законодавством карантинних заходів у державі (на певній території, місцевості, у певному місті); 2) *загроза безпеки життя та здоров'ю, яка априорі об'єктивно існує під час поширення на території держави хвороби, що стала причиною запровадження карантинних заходів*; 3) *наявність у слідчого судді, суду імовірного судження, припущення про існування загрози життя та здоров'ю суду, учасникам судового провадження, інших присутніх у залі судового засідання, яке виникає на підставі внутрішнього переконання, що формується виходячи з загальної ситуації в державі (на певній території, місцевості, у певному місті)*; 4) *можливість настання шкідливих наслідків обумовлюється об'єктивними обставинами, небезпечністю хвороби та специфічністю її поширення*; 5) *небезпека повинна загрожувати не лише життю, але й здоров'ю осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні*.

Враховуючи досвід зарубіжних держав, який наведено вище, на наш погляд, з метою дотримання вимог КЗПЛ щодо публічності судового розгляду та українського законодавства стосовно реалізації засади гласності судового провадження, доцільним є забезпечення висвітлення найбільш «гучних» судових процесів у засобах масової інформації; забезпечення онлайн-трансляцій судових засідань; аудіотранслявання перебігу судових засідань тощо. Такі заходи сприятимуть реалізації засади гласності судового провадження та дотримання прав осіб, які впливають з правового змісту цієї засади.

Припинення відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 211 [13] регу-

лярних та нерегулярних перевезень пасажирів автомобільним транспортом у приміському, міжміському внутрішньообласному і міжобласному сполученні (крім перевезення легковими автомобілями), залізничним транспортом, міжнародного авіасполучення призвели до значних ускладнень або зробили взагалі неможливим реалізацію учасниками судового провадження права на участь у розгляді їх справи у суді.

Державна судова адміністрація України, враховуючи міжнародний досвід, на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 152, ч. 5 ст. 153 Закону України «Про судоустрій і статус судів» видала Наказ, яким був затверджений Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду [14]. Однак, як можна звернути увагу, цей акт був спрямований на унормування порядку проведення відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах. Державна судова адміністрація оминула увагою кримінальний процес. Можливо, така ситуація склалася у зв'язку з тим, що процесуальний порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження передбачений КПК України у ст. 336 та був затребуваним у практичній діяльності ще до моменту запровадження протиепідемічних заходів. Втім, уявляється, що порядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку за участі сторін поза межами приміщення суду під час судового

засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах повинен бути уніфікованим.

Також Верховна Рада України прийняла Закон, яким були внесені зміни до КПК України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) [12]. Цим Законом, зокрема, передбачено, що розгляд питань, віднесених до повноважень слідчого судді, суду (крім розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою), за його рішенням, прийнятим з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження, може бути проведено у режимі відеоконференції, про що повідомляються сторони кримінального провадження. Слідчий суддя, суд не має права прийняти рішення про проведення судового засідання щодо розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою у режимі відеоконференції, в якому поза межами приміщення суду перебуває підозрюваний (обвинувачений), якщо він проти цього заперечує. Проведення судового засідання у режимі відеоконференції, у тому числі під час судового провадження, здійснюється з дотриманням правил, передбачених частинами 3–9 ст. 336 КПК України (п. 20⁵ Розділу XI «Перехідні положення» КПК України).

Законодавець встановив, що не може розглядатися у режимі відеоконференції лише клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Такий підхід є цілком виправданим з огляду на те, що тримання під вартою істотно обмеж-

ує конституційне право людини на свободу та особисту недоторканність, гарантоване ст. 29 Конституції України, ст. 5 КЗПЛ. Не будучи абсолютним, це право може зазнавати обмежень, проте при їх застосуванні мають бути дотримані гарантії, що забезпечують законність втручання в права людини. Разом з тим можливість проведення судового засідання щодо розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою у режимі відеоконференції, в якому поза межами приміщення суду перебуває підозрюваний (обвинувачений), законодавець поставив у залежність від його згоди на це. На наш погляд, в умовах, коли Україна не скористалася правом, передбаченим ст. 15 КЗПЛ, відповідно до якого держава може прийняти рішення про відхід від зобов'язань, які покладаються на неї КЗПЛ, таке положення стосовно можливості проведення відеоконференції щодо продовження строків тримання під вартою, на наш погляд, здатне призвести до формального підходу, по суті квазіавтоматичного продовження періоду тримання під вартою. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїх рішеннях («Шишков проти Болгарії» [30], «Гасе проти Румунії» [31]) зазначав, що обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, яким він є, повинно бути переконливо наведено державою, а квазіавтоматичне продовження такого періоду суперечить гарантіям, встановленим у п. 3 ст. 5 КЗПЛ.

Звичайно, на таке твердження можна заперечити, що відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства підозрюваний чи обвинувачений повинні надати згоду на розгляд клопотання про продовження тримання під вартою у режимі відеоконференції. Втім, виникає питання добровільності такої згоди. Наведений підхід

увяляється дискримінаційним порівняно з процесуальним порядком, який існує щодо обрання запобіжного заходу, коли розгляд цього питання слідчим суддею у режимі відеоконференції є неприпустимим. Крім того, узагальнення судової практики показує, що не завжди судді перевіряють добровільність згоди, що повинно бути обов'язковим [25]. Примусове нав'язування підозрюваному чи обвинуваченому пропозиції щодо проведення судового розгляду у режимі відеоконференції здатне істотно вплинути на права осіб, щодо яких продовжується запобіжний захід.

Увагу також слід звернути на дотримання процесуальних прав потерпілого. Якщо звернутися до міжнародних стандартів участі потерпілого у судовому провадженні щодо обрання чи зміни запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому, то можна зробити висновок, що міжнародні акти виходять із необхідності обов'язкового врахування думки потерпілого стосовно обрання запобіжного заходу. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою закріплює обов'язок держав сприяти тому, щоб судові й адміністративні процедури більшою мірою відповідали потребам жертв злочинів шляхом забезпечення можливості викладу й розгляду думок і побажань останніх на певних етапах судового розгляду у випадках, коли зачіпаються їх особисті інтереси, без шкоди для обвинувачених і згідно з національною системою кримінального правосуддя [2]. ЄСПЛ у своєму рішенні «Бацаніна проти Росії» зазначив, що участь потерпілого в судовій процедурі ґрунтується на тому, що принципи рівноправності і змагальності сторін вимагають «справедливого балансу між сторонами», причому кожній із них повинна бути надана розумна можливість представити свою позицію у справі в умовах, які не став-

лять його в менш вигідне становище порівняно зі своїм опонентом [3]. Участь потерпілого в судовій процедурі – необхідна умова забезпечення балансу інтересів сторін і забезпечення права особи на судовий захист власних інтересів.

Аналіз ст. 193 КПК України дозволяє констатувати, що потерпілий не є учасником судового провадження на стадії досудового розслідування під час вирішення слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу або його зміну, що, як убачається, обмежує його права й законні інтереси. Вчені неодноразово наголошували на тому, що потерпілому має бути надане право брати участь у розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу з метою посилення його ролі як самостійного учасника кримінального провадження [1; 17, с. 104–107]. Отже, вважаємо, що в ситуації, яка є предметом розгляду, можливість безпосередньої або в режимі відеоконференції за його згодою участі потерпілого в судовому засіданні повинна бути унормована законом.

Повертаючись до питань проведення судового засідання у режимі відеоконференції слід також звернутися ще до двох проблем, що виникають у правозастосовній практиці: забезпечення прав обвинуваченого, свідка, що перебувають дистанційно під час судового засідання, та надійності програмного забезпечення.

Під час проведення, зокрема, допиту у режимі відеоконференції можуть виникнути такі проблеми, які потребують свого вирішення. Обвинувачений та свідок мають право користуватися під час допиту нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які важко тримати в пам'яті (п. 5 ч. 1 ст. 66; ч. 4 ст. 351, ч. 13 ст. 352 КПК України).

При допиті у режимі відеоконференції зв'язку можуть виникнути проблеми, пов'язані із необхідністю представити суду зміст цих записів, розрахунків тощо. Вирішення цієї проблеми вбачається за рахунок забезпечення можливості передавання інформації, яка міститься в таких документах та нотатках, за допомогою сканування та передачі файлів у форматі, який не допускає внесення в них змін, та наступного друкування секретарем судового засідання. Звичайно, такий порядок потребує відповідного обладнання, володіння навичками користування комп'ютерною технікою, однак в сучасних умовах це не є складним, а проблема може бути швидко вирішена.

Також увагу слід звернути на реалізацію під час допиту у режимі відеоконференції права обвинуваченого на захист, а також права свідка користуватися під час давання показань правовою допомогою адвоката (п. 3 ч. 2 ст. 42; п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України). Обмеження, запроваджені у зв'язку з карантинном, можуть вплинути на можливість скористатися таким правом, оскільки у КПК України й досі не вирішеним залишилося питання про те, де повинен знаходитися захисник обвинуваченого та адвокат свідка: поруч з особою, якій він надає правову допомогу, в залі судового засідання чи також може приєднатися до відеоконференції зв'язку, виконуючи вимоги стосовно дистанціювання та перебуваючи в офісі чи вдома. До речі, проблемною залишається реалізація права на конфіденційне побачення захисника з підзахисним перед проведенням допиту. Як перспективний напрям, враховуючи стрімкий розвиток сучасних комунікаційних технологій, а також загрози, які постали перед суспільством у зв'язку з появою надзвичайно небезпечних вірусних хвороб, можна подбати про створення чи виділен-

ня окремого каналу зв'язку або створення інших технічних можливостей для забезпечення спілкування захисника чи адвоката з обвинуваченим або свідком з метою реалізації їх права на конфіденційне спілкування.

Труднощі можуть виникнути й у випадку, якщо підозрюваний, свідок, потерпілий, що підлягають допиту, не володіють мовою судочинства. Залучення перекладача передбачає з'ясування особою, що допитується, рівня володіння мовою та у необхідному випадку заявлення йому відводу. Здається, що для вирішення питання про ступінь володіння перекладача відповідною мовою також необхідно надати час для попереднього спілкування зазначених осіб, що значно ускладнюється під час дистанційного судового розгляду.

Щодо програмного забезпечення можна зазначити, що запровадження Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄІТС) та «Електронного суду» як її складової значно полегшить здійснення судочинства в умовах карантинних заходів. Втім, її запровадження вже декілька років відкладається. Не запрацювала ця система й з 1 червня 2020 р., як це було проанансовано.

Єдиним виходом із ситуації, що склалася після 12 березня 2020 р., було здійснення судового розгляду у кримінальних провадженнях на платформі Zoom, чим і скористалися суди. Причому з метою забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження судді не лише надсилали ідентифікатор конференції, але й направляли особам інструкцію по використанню сервісу Zoom. Втім, з цього приводу можна зробити декілька зауважень [29; 28; 26; 27]. Як виявилось, платформа Zoom не є достатньо захищеною від можливого протиправного втручання. Крім того, проведення судового засідання в режимі відеоконференції через

додаток Zoom обмежено 40 хвилинами, після чого зв'язок переривається та потребує або скористатися платним сервісом, або перепідключенням ще на 40 хвилин, що створює незручності та ускладнює сприйняття цілісності судового розгляду.

Проблемним є також ідентифікація особи, яка бере участь у судовому провадженні, адже у Zoom-конференцію користувач може заходити під будь-яким нікнеймом. Ця проблема буде вирішеною, коли відповідно до Наказу Державної судової адміністрації запрацює комплекс технічних засобів та програмного забезпечення «EasyCon», що повинен забезпечити проведення судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку, про що йшлося вище, однак, нагадуємо, цей Наказ стосується лише адміністративного, цивільного та господарського процесів [14]. Переваги «EasyCon» полягають у тому, що вона дозволить точно ідентифікувати учасників відеоконференції та здійснювати фіксацію судового провадження. До того ж проведення судового засідання за допомогою несертифікованої спеціалізованої програми, що було вимушеною мірою безпосередньо після запровадження карантину, призведе до ризиків появи додаткових підстав апеляційного оскарження недотримання процедури судового розгляду на порушення права на належну судову процедуру.

Увагу слід також звернути на дотримання розумних строків судового провадження як складову права на справедливий суд, яке знаходить своє закріплення у ч. 3 ст. 5, ч. 1 ст. 6 КЗПЛ, ч. 3 ст. 9, п. «с» ч. 2 ст. 14 МППП [8] та, зокрема, передбачає, що правосуддя не повинно здійснюватися з запізненням, здатним скомпрометувати його ефективність та правдоподібність.

Саме у КПК України 2012 р. вперше на нормативному рівні розумність строків була

закріплена як загальна засада кримінального провадження, яка кореспондує його завданням, передбаченим у ст. 2, та полягає у забезпеченні швидкого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Ураховуючи практику ЄСПЛ та положення частин 1, 4 ст. 28 КПК України, під розумним строком слід розуміти найкоротший строк розгляду і вирішення кримінального провадження, проведення процесуальної дії або прийняття (ухвалення) процесуального рішення, який є достатнім для надання своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів, досягнення мети процесуальної дії та в цілому завдань кримінального провадження [7, с. 90].

Однією з найважливіших переваг судової діяльності, безумовно, визнається доступність правосуддя, його якість та оперативність, які корелюють між собою, доповнюючи одна одну. Сучасна правозастосовна практика дозволяє констатувати, що оперативність судового провадження не охоплюється виключно організаційною сферою, а має забезпечувати такий ступінь доступу до правосуддя, який сприяв би реалізації одного з основоположних прав людини, яке нерозривно пов'язане з правом на справедливий судовий розгляд, – бути судимим без невинуватого затримки.

У п. 1 ст. 6 КЗПЛ зазначене право сформульовано як право бути судимим протягом «розумного строку». Аналогічне положен-

ня сформульовано й у п. 3 ст. 14 МПГПП. Оскільки й у Пакті, і у КЗПЛ застосовуються такі поняття, як «у терміновому порядку», «протягом розумного строку», «без невинуватого затримки» тощо, то ЄСПЛ досить докладно роз'ясняє різницю, розходження між ними. Перше поняття вживається у ст. 5 КЗПЛ і стосується затриманих і заарештованих до пред'явлення обвинувачення, які «у терміновому порядку» повинні доставлятися до судді чи іншої посадової особи, яка здійснює судову владу. Поняття «розумний строк», так само як і «без невинуватого затримки», стосуються тривалості кримінального процесу і вживаються щодо часу, що проходить із моменту пред'явлення обвинувачення до закінчення розгляду кримінального провадження.

Тлумачення категорії «розумний строк» залежить від того, знаходиться обвинувачений під арештом чи ні, оскільки заарештована особа має право на те, щоб її справа розглядалася в першочерговому порядку і щоб судовий процес йшов без тяганини. Тому «розумний строк», про який йдеться стосовно заарештованої особи, повинен бути більш коротким, аніж «розумний строк», про який йдеться щодо всіх обвинувачених (і не тільки обвинувачених, якщо мати на увазі і цивільний процес). ЄСПЛ у низці рішень сформулював правову позицію, відповідно до якої тривала затримка в судовому розгляді може бути прийнятною, обґрунтованою, зумовленою, наприклад, складністю справи, однак це не може виправдовувати тривале тримання особи під вартою [23; 21; 19; 22; 20 тощо].

Визначаючи в кожному окремому випадку наявність порушення п. 1 ст. 6 КЗПЛ або п. 3 «с» ст. 14 Пакту, ЄСПЛ розглядає обставини справи, приділяючи особливу увагу її складності, діям сторін і влади. Оскільки зо-

бов'язання по міжнародних договорах приймають на себе держави, то тільки затримки, що відбулися з вини останніх, можуть обґрунтувати висновок про недотримання вимог щодо «розумного строку». Держава повинна бути в змозі гарантувати дотримання «розумного строку» навіть під час порушення роботи державних установ у країні, наприклад, у період тимчасової політичної кризи або епідемії коронавірусу.

У контексті зазначеного особливої актуальності набувають проблеми правозастосовної практики, що виникли у зв'язку з внесенням чергових змін до КПК України. Йдеться про згадуваний Закон України від 13 квітня 2020 р. № 558-IX [12], яким запропонована нова редакція п. 20⁵ розділу XI «Перехідні положення» КПК України та унормовані особливості судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях та розгляду окремих питань під час судового провадження. Одразу зауважимо, що, на думку вітчизняного законодавця, на період запровадження карантину не потребують встановлення ніяких особливостей порядку розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування.

Перша особливість судово-контрольного провадження стосується скорочення строку розгляду подання місцевого суду про передачу клопотання, яке має розглядатися слідчим суддею, для розгляду до іншого суду в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції або до іншого суду в межах юрисдикції різних апеляційних судів у разі неможливості визначити слідчого суддю у

відповідному суді (крім Вищого антикорупційного суду). Таке подання має бути розглянуто невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту його надходження, головою відповідного суду апеляційної інстанції (головою Касаційного кримінального суду Верховного Суду у разі передачі між судами в межах юрисдикції різних апеляційних судів), про що постановляється ухвала².

При цьому, на думку Т. Слущкої, датою надходження таких матеріалів до суду слід уважати не дату передачі їх відповідному голові суду, а дату і час подання документа, зазначені в реєстраційній позначці (штампі суду), проставленому відповідно до п. 9 Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 р. № 814, та п. 2.12 Інструкції з діловодства Верховного Суду, затвердженої наказом керівника апарату Верховного Суду від 31 січня 2020 р. № 11 [18]. Обов'язковість позначення часу надходження подання зумовлюється скороченим строком (не більше 24 годин) для вирішення питання щодо зміни підсудності.

Друга особливість судово-контрольного провадження пов'язана з неможливістю у визначений КПК України строк суддею (колегією суддів) розглянути клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, крім клопотання, поданого на розгляд до Вищого антикорупційного суду. В цьому випадку воно може бути (1) передано на розгляд до іншого судді, визначеного в порядку, встановленому ч. 3 ст. 35 КПК України, або (2) розглянуто головою, а за його відсутності – іншим суддею зі складу колегії суддів, якщо справа розглядається колегіально, або

² Зауважимо, що ч. 3 ст. 34 КПК України, яка передбачає загальний порядок розгляду відповідного подання, встановлює п'ятиденний строк.

(3) може бути передано для розгляду до іншого суду в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції або до суду в межах юрисдикції різних апеляційних судів в порядку, передбаченому абз. 6 п. 20⁵ розділу XI КПК України. Встановлена поліваріантність вирішення ситуації, що може виникнути, свідчить про те, що вказана норма не носить імперативного характеру та надає дискреційні повноваження суду.

Питання про передачу на підставі абз. 5 п. 20⁵ розділу XI КПК України клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для розгляду до іншого суду вирішується головою відповідного суду апеляційної інстанції (головою Касаційного кримінального суду Верховного Суду у разі передачі між судами в межах юрисдикції різних апеляційних судів) за вмотивованим поданням місцевого суду (суду апеляційної інстанції) невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту надходження такого подання, про що постановляється відповідна ухвала. Спори про підсудність між судами у даному випадку не допускаються.

Аналізуючи наведені кримінальні процесуальні механізми, можемо констатувати, що вони, у цілому, сприятимуть дотриманню розумних строків кримінального провадження та унеможливленню на практиці ситуацій, коли у передбачений законом строк і з дотриманням прав учасників провадження суди не зможуть належним чином та у встановлений законом строк здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях та розгляд окремих невідкладних питань під час досудового і судового провадження. Водночас викликає зауваження підхід законодавця, який, формулюючи нормативну конструкцію, вдався до викори-

стання оціночних понять, зокрема, «у разі неможливості визначити слідчого суддю у відповідному суді», «у разі неможливості у визначений цим Кодексом строк суддею (колегією суддів) розглянути клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою... воно може бути передано», наділивши судові органи невинуватою широкою дискрецією стосовно тлумачення наведених положень, адже не встановлено, про які саме випадки йдеться, що, у свою чергу, може призвести до порушення прав, свобод та інтересів сторони захисту, а також положень ст. 6 КЗПЛ.

Окрім цього, не сприятиме правовій визначеності й положення абз. 10 п. 20⁵ розділу XI КПК України, яким передбачено, що під час досудового розслідування та під час судового розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою подається не пізніше ніж за десять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Збільшення строку подання клопотання з 5-ти до 10-ти днів пояснюється необхідністю забезпечення дотримання строку тримання під вартою, визначеному у попередній ухвалі, оскільки у зв'язку з карантинними заходами своєчасне проведення судового засідання може бути ускладнено. Водночас невирішеним залишається проблема недотримання стороною обвинувачення 10-денного строку. Думається, що єдиним правовим наслідком такого порушення має бути звільнення особи з-під варти. Справедливості заради зазначимо, що положеннями глави 18 «Запобіжні заходи, затримання особи» КПК України порушена проблема також, на жаль, не вирішена, що слід розглядати як суттєву прогалину чинного процесуального законодавства, оскільки зумовлює порушення права на захист підозрюваного, обвинуваченого та захисни-

ка. Принагідно нагадаємо, що право мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту, в тому числі передбачене п. «б» § 3 ст. 6 КЗПЛ.

Показово, що в умовах запровадження карантину сторона захисту «отримала» додатковий аргумент у мотивуванні клопотання про зміну запобіжного заходу з тримання під вартою на більш м'який, а саме «загроза захворювання COVID-19 в умовах слідчого ізолятора». Так, як приклад, колегією суддів Городищенського районного суду Черкаської області було розглянуто клопотання захисника обвинуваченого про зміну запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на більш м'який запобіжний захід у зв'язку з тим, що, крім іншого, «...в умовах ізоляції не забезпечений ні маскою, ні рукавичками, є загроза захворювання, та доводи того, що матір має похилий вік, інвалідність, потребу в догляді, яка необхідна саме в цей час, коли в державі оголошена пандемія коронавірусу, та яка входить до групи ризику...». Однак, на думку суду, наведених аргументів виявилося недостатньо задля задоволення клопотання, та строк тримання під вартою було продовжено [24].

У прецедентній практиці ЄСПЛ сформульовані певні вказівки стосовно розуміння можливості та доцільності звільнення осіб з-під варті у зв'язку з наявністю ризику зараження. У цьому контексті можна навести точку зору відомого юриста, міжнародного консультанта Ради Європи Джеремі Мак-Брайда, який у статті «Covid-19 та Європейська конвенція з прав людини» відзначає: «умовне звільнення осіб з в'язниці – як це передбачено в відступі від зобов'язань Грузії та Латвії – може захистити звільнених осіб від ризику зараження. Проте це не повинно відбуватися без оцінювання ризику для членів суспільства, оскільки може озна-

чати, що застосування фізичного насильства звільненою особою може бути порушенням обов'язку піклуватися про жертву, що тягне за собою порушення статей 2 та 3 (див., наприклад, *Maiorano та інші проти Італії*, № 28634/06, 15 грудня 2009 р. та *Opuz проти Туреччини*, № 33401/02, 9 червня 2009 р.). Відступ Латвії від зобов'язань також передбачає можливе продовження термінів ув'язнення. Будь-яке таке продовження, з огляду на ймовірність відсутності причинно-наслідкового зв'язку з початковим вироком, не було б обґрунтованим відповідно до статті 5 (1) (а). Крім того, за відсутності вжиття заходів, необхідних для запобігання поширенню інфекційних хвороб, – наприклад, коли відповідний ув'язнений був інфікований Covid-19, – то позбавлення волі може бути обґрунтованим відповідно до статті 5 (1) (е), посилення на відступ від зобов'язань, безперечно, є вкрай необхідним для запобігання будь-якого порушення Конвенції. Однак за таких обставин важко помітити, що відкладене звільнення дійсно суворо вимагається ситуацією, що склалася» [42].

Аналіз абз. 7 п. 20⁵ розділу XI КПК України показує, що практична реалізація його нормативного змісту може призвести до порушення строків, встановлених загальними положеннями КПК України щодо розгляду окремих питань, віднесених до компетенції слідчого судді, суду. Так, формулюючи положення, відповідно до якого розгляд питань, віднесених до повноважень слідчого судді, суду (крім розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою), за його рішенням, прийнятим з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження, може бути проведено у режимі відеоконференції, про що повідомляються сторони кримінального провадження у порядку, визначеному

законом, не враховано, що відповідно до ч. 8 ст. 135 КПК України особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Водночас відповідно до ч. 1 ст. 146, ч. 1 ст. 151, ч. 1 ст. 156, ч. 1 ст. 172, ч. 6 ст. 173, ч. 2 ст. 174, ч. 1 ст. 186 КПК України слідчий суддя під час досудового розслідування повинен розглянути клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на особу, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення особи від посади, арешт тимчасово вилученого майна, скасування арешту майна, застосування запобіжного заходу не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду, а клопотання про арешт майна – не пізніше двох днів. Така колізійність у будь-якому випадку може призвести до порушення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження та не сприятиме забезпеченню дотримання розумних строків.

Висновки. У 2020 р. людство постало перед складними проблемами, які виникли у зв'язку з пандемією COVID-19. Влада багатьох держав зіткнулася з ризиками у своєму прагненні захистити демократичні цінності та забезпечити не лише права та законні інтереси своїх мешканців, але й їх життя та здоров'я. Пандемія коронавірусу вплинула не лише на економіку країн, але й на їх демократичний розвиток та основоположні права, які завжди були пріоритетом будь-якого демократичного суспільства. Суди та органи охорони правопорядку також зазнали суттєвих викликів, які потребували та досі потребують адекватного реагування з метою забезпечення дотримання прав та законних інтересів осіб, що потребують судового захисту.

Обсяг заходів, що повинні запобігати розповсюдженню коронавірусної хвороби, які запровадили майже всі країни світу, є різним та залежить від поширюваності хвороби, ступеня її розповсюдження на території певних країн, розвитку медицини, правової системи, культури суспільства в цілому та багатьох інших факторів. Кожна держава самостійно оцінювала ступінь ризиків та обсяг допустимих обмежень прав та свобод, у тому числі гарантованих КЗПЛ, від яких держава може відступити. Узагальнення та широке обговорення цього досвіду має важливе значення, адже саме він стане в пригоді державам для подальшого вдосконалення чинного законодавства з урахуванням кращих практик.

Очевидним є те, що у період пандемії запровадження певних обмежень є вимушеною мірою задля збереження здоров'я та життя населення держави, але разом з тим надзвичайні заходи повинні будуватися на принципах верховенства права, законності, правової визначеності та пропорційності, а також бути достатніми при виниклій небезпеці та супроводжуватися низкою гарантій від свавілля влади.

Україна не заявила про відступ від КЗПЛ, а отже, запроваджені протиепідемічні заходи під час здійснення кримінального судочинства повинні будуватися на неприпустимості обмеження фундаментальних прав людини, які гарантовані КЗПЛ. Значна більшість змін, що були запроваджені українським законодавцем, були встановлені законом, переслідували легітимну мету, були пропорційними та необхідними в демократичному суспільстві.

Зміни, спрямовані на обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судові засідання під час карантину, не порушують фундаментальних прав осіб,

вони не спрямовані на припинення дії за-сади гласності кримінального провадження. Законодавцем у зв'язку з ситуацією, що склалася, були запропоновані лише певні обмеження, які разом з тим містять сукупність гарантій від зловживання правом, що пов'язані із дискреційністю судового рішення, строковістю, вибірковістю та чіткою цілеспрямованістю.

При тлумаченні оцінного поняття, яке обумовлює мету запроваджених обмежень засади гласності кримінального провадження, – «наявність загрози життю чи здоров'ю особи» слід виходити з того, що захист життя та здоров'я – це легітимна мета, яка детермінує можливість запроваджених обмежень, що пов'язана із наявністю у слідчого судді, суду імовірного судження, припущення про існування загрози життю та здоров'ю суду та учасникам судового провадження, яке виникає на підставі внутрішнього переконання, що формується виходячи з загальної ситуації в державі (на певній території, місцевості, у певному місті).

Враховуючи істотність обмеження конституційного права людини на свободу та особисту недоторканність, на погляд авторів, потребують перегляду зміни до КПК

України, відповідно до яких продовження строків тримання під вартою може відбуватися у режимі відеоконференції, оскільки такий підхід без системи гарантій перевірки добровільності згоди підозрюваного, обвинуваченого здатний призвести до квазіавтоматичного продовження цього найсуворішого запобіжного заходу.

Використання платформи Zoom для здійснення відеоконференції зв'язку під час судового засідання не є бездоганим засобом, оскільки існують ризики, пов'язані із несанкціонованим втручанням, відсутністю системи забезпечення конфіденційності спілкування, складністю ідентифікації осіб, що беруть участь у відеоконференції, та ін.

Також, незважаючи на загальну позитивну спрямованість змін, внесених у КПК України на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), на даний час не створений ефективний механізм судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також система гарантій дотримання розумних строків кримінального провадження в умовах пандемії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давиденко С. В. Особливості процесуального положення потерпілого при застосуванні запобіжних заходів. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 194–201.
2. Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью : Резолюция 40/34 Ген. Ассамблеи от 29 нояб. 1985 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114.
3. Дело «Бацанина против России» (Жалоба № 8927/02) : постановление Европ. суда по правам человека от 26 мая 2009 г. Прецеденты Европейского суда по правам человека по России. 2009. № 9. С. 356–363.
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

6. Конституція України від 28 червня 1996 р. № **254к/96-ВР**. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред.: О. В. Капліна, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.
8. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043.
9. Офіційний сайт Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30 березня 2020 р. № 540-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 18. Ст. 123.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 18 червня 2020 р. № 731-IX. Офіційний вісник України. 2020. № 58. Ст. 1835.
12. Про внесення зміни до пункту 205 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 13 квітня 2020 р. № 558-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 19. Ст. 129.
13. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. Офіційний вісник України. 2020. № 23. Ст. 896.
14. Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду : Наказ Держ. судової адміністрації України від 8 квітня 2020 р. № 169. URL: <https://drive.google.com/file/d/1PdQ6oIRC5HnIJYSYox95PwXdLvk9ojC/view>.
15. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 29. Ст. 228.
16. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № **1402-VIII**. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
17. Січко В. О. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу у судовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 290 с.
18. Слущька Т. Зміни до КПК на період дії карантину: аналіз Закону, опублікованого 22 квітня 2020 року. URL: https://protocol.ua/ru/zmini_do_kpk_na_period_dii_karantinu_analiz_zakonu_opublikovanogo_22_kvitnya_2020_roku/.
19. Справа «Діана проти Італії» : рішення Європ. суду з прав людини від 27 лютого 1992 р. URL: <http://www.echr.coe.int>.

20. Справа «Калашников проти РФ» : рішення Європ. суду з прав людини від 15 липня 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_057#Text.
21. Справа «Манцоні проти Італії» : рішення Європ. суду з прав людини від 19 лютого 1991 р. URL: <http://www.echr.coe.int>.
22. Справа «Маньєрі проти Італії» : рішення Європ. суду з прав людини від 27 лютого 1992 р. URL: <http://www.echr.coe.int>.
23. Справа «Триджіані проти Італії» : рішення Європ. суду з прав людини від 19 лютого 1991 р. URL: <http://www.echr.coe.int>.
24. Ухвала Городищенського районного суду Черкаської області від 30 березня 2020 р. Судова справа № 704/16/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88555565>.
25. Ухвала Жовтневого районного суду міста Кривий Ріг Дніпропетровської області. Справа № 212/8969/18 від 4 серпня 2020 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90746091>.
26. Ухвала Корецького районного суду Рівненської області від 22 червня 2020 р. Справа № 563/1452/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89952051>.
27. Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 27 травня 2020 р. Справа 521/9436/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90435582>.
28. Ухвала Острозького районного суду Рівненської області від 10 червня 2020 р. Справа № 567/690/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89710997>.
29. Ухвала Острозького районного суду Рівненської області від 24 червня 2020 р. Справа № 567/557/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90013417>.
30. Case of Shishkov v. Bulgaria (Application no 38822/97) : Judgement of the European Court of Human Rights, Strasbourg 9 January 2003. HUDOC: database. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60879>.
31. Case of Tase v. Romania (Application no 29761/02) : Judgement of the European Court of Human Rights, Strasbourg 10 June 2008. HUDOC: database. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86861>.
32. Commentary: The impact of Spain's COVID-19 measures on the criminal justice system. URL: <https://www.fairtrials.org/news/commentary-impact-spain%E2%80%99s-covid-19-measures-criminal-justice-system>.
33. Coronavirus Act 2020. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/7/pdfs/ukpga_20200007_en.pdf.
34. Council of Europe Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis. A toolkit for member states. 7 April 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/covid-19-toolkits>.
35. Courts and tribunals data on audio and video technology use during coronavirus outbreak. URL: <https://www.gov.uk/guidance/courts-and-tribunals-data-on-audio-and-video-technology-use-during-coronavirus-outbreak>.
36. COVID-19 Global: Arbitration and court impacts. URL: <https://www.clydeco.com/en/insights/2020/05/covid-19-impact-on-courts-and-arbitration>.
37. Developments in the MH17 criminal proceedings on 23 March 2020. URL: <https://www.courtmh17.com/en/news/2020/developments-in-the-mh17-criminal-proceedings-on-23-march-2020.html>.

38. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) Lessons Learnt and Challenges Faced by the Judiciary During and After the COVID-19 Pandemic. No CEPEJ (2020)8rev from 10 June 2020. URL: <https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2>.
39. HM Courts and Tribunals Service Guidance Going to a court or tribunal during the coronavirus (Covid-19) outbreak. URL: <https://www.gov.uk/guidance/going-to-a-court-or-tribunal-during-the-coronavirus-covid-19-outbreak>.
40. How coronavirus is propelling the rise of online courts in India. URL: <https://www.dw.com/en/how-coronavirus-is-propelling-the-rise-of-online-courts-in-india/a-53774109>.
41. Internet court handles cases despite coronavirus epidemic. URL: http://english.court.gov.cn/2020-03/11/content_37534291.htm.
42. Jeremy McBride. COVID-19 and The European Convention on Human Rights. ECHR BLOG. An Analysis of Covid-19 Responses and ECHR Requirements. URL: <http://echrblog.blogspot.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html>.
43. Judiciary of England and Wales. Guidance for Crown Court Judges – Covid-19 Measures. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/03/GUIDANCE-FOR-CROWN-COURT-JUDGES-COVID-19-MEASURES-23.3.20-003.docx>.
44. Nicola Canestrini State of emergency: Legal framework in Italy. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2032284420934669>.
45. Note Verbale of the Permanent Representation of Estonia in the Council of Europe with Annex No JJ9017C from 20 March 2020. URL: <https://rm.coe.int/16809cfa87>.
46. Note Verbale of the Permanent Representation of Georgia in the Council of Europe with Annex No JJ9018C from 23 March 2020. URL: <https://rm.coe.int/16809cff20>.
47. Note Verbale of the Permanent Representation of Latvia in the Council of Europe with Annex No JJ9012C from 16 March 2020. URL: <https://rm.coe.int/16809ce9f2>.
48. Note Verbale of the Permanent Representation of Romania in the Council of Europe with Annex No JJ9014C from 18 March 2020. URL: <https://rm.coe.int/16809cee30>.
49. Supporting the justice system from home. URL: <https://www.judiciary.uk/announcements/supporting-the-justice-system-from-home/>.
50. Virus Pushes a Staid Supreme Court Into Revolutionary Changes. The New York Times, 3 May 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/03/us/politics/supreme-court-coronavirus.html>.
51. Worldometer COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC. URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.